

Іван Сірко

Молоді роки

- Іван Сірко народився приблизно між 1605—1610 роками. Це засвідчують результати досліджень останків Сірка, згідно з якими кошовому отаманові на момент його смерті було 70-75 років.
- Від першого дослідника біографії Сірка, Дмитра Яворницького, пішла думка про те, що майбутній кошовий отаман народився в Слобідській Україні в слободі Мерефі. Однак Мерефа була заснована лише 1658 року, тобто після народження Сірка.
- Сучасні дослідники вважають, що Іван Сірко походив зі Східного Поділля, а місцем його народження було сотенне місто Брацлавського полку Мурафа за кілька кілометрів від Кальника.
- За переказами, що були складені по смерті Сірка, майбутній отаман походив з козацького роду. Проте це твердження спростовують листи королів Речі Посполитої, в яких вони називали Сірка «уродзоним», тобто шляхтичем. Крім цього, в тогочасних джерелах під 1592 роком згадується ім'я подільського шляхтича Войтеха Сірка, одруженого з якоюсь Оленою Козинською, що можливо був родичем ватажка запорожців.

Родина І. Сірка

- Софія Сірчиха — дружина Івана Сірка. Можливо, походила з Полтави. Проживала у місті Мерефа на Слобожанщині. Народила Івану двох синів — Петра і Романа, і двох доньок. Згадується у народній думі «Вдова Івана Сірка і Сірченки».
- Син: Петро Сірченко — одружений на доньці молдавського господаря Хінкула. Загинув під час походу на Крим проти турків 1673 року (за народною думою через зраду джури Голуба Волошина, за річкою Тор (Сіверський Донець), біля трьох зелених байраків).
- Син: Роман Сірченко — дружений 1679 року з донькою покійного гетьмана Івана Брюховецького (згідно німецькомовної швейцарської газети від 30 червня 1680 року, виданої в Цюриху («Ordinari Wochen-Zeitung»)). Герой пісні «Ой Лимане, Лимане...». На схилі життя Іван Сірко послав Романа із сотнею козаків на службу до короля Речі Посполитої Яна III Собеського, який взяв його По смерті батька під опіку. В інструкції короля, даній його послу на Січ брацлавському протопопові Зарембі 24 липня 1682 року, цей останній мав переконувати козаків, що «шкатулка» королівського серця завжди відкрита для них і як доказ нагадати, що король «Сіркового сина пригорнув до себе завдяки пам'яті й заслугам його батька». У спеціальному листі до запорожців, датованому приблизно тим самим часом, король зокрема писав: «Уродзоний Сірко, котрого як сина, такого великого мужа і відважного ватажка за цілість християнства ми пригорнули до себе і взяли під власну опіку, аби показати світові, як ми вдячні лицарській праці його батька», тобто Івана Сірка. Із згаданої вже думи довідуємося, що другий син Сірка, очевидно, цей-таки Роман помер у Мерефі на очах у матері.
- Донька: ім'я невідоме — дружина Івана Сербина, мерев'янського козака .
- Донька: ім'я невідоме — дружина Івана Артеменка (Артеміва), козака Харківського полку.

Участь у Тридцятилітній війні

- В українській історіографії 20 століття вважалося, що Сірко брав участь у Тридцятирічній війні (1618—1648) на стороні французів. Зокрема стверджувалося, що 1644 року Богдан Хмельницький, військовий писар Війська Запорозького у Варшаві зустрічався з послом Франції графом де Брежі і наступного року підписав контракт, за яким 2500 козаків дісталися морем через Гданськ до французького порту Кале. Командиром цих козаків був Іван Сірко, який у жовтні 1645 року брав участь у боях проти Іспанії у Фландрії під командуванням Людовіка де Бурбона, а 1646 року, спільно з армією принца Конде, взяв «ключ від Ла-Манша» — неприступну фортецю Дюнкерк.
- Проте дослідження сучасних істориків доводять, що в джерелах, які присвячені Тридцятирічній війні, ім'я Івана Сірка не згадується. Так само відсутні прямі згадки про участь українських козацьких підрозділів у конфлікті. Робиться припущення, що «легенда про Сірка» виникла через перекручування попередніми істориками імені французького генерала, барона де Сіро. Попри це на честь «легендарної» перемоги Івана Сірка на березі Ла-Маншу встановлено пам'ятник козацькому отаману.

КОШОВИЙ ОТАМАН

- Брав участь у війнах Б. Хмельницького з Польщею, але найбільше й успішно воював проти татар і турків.
- В історичних документах зафіксована участь Івана Сірка у визвольній війні українського народу проти Речі Посполитої, зокрема в битві під Жванцем 1653 р.
- 1654 року Іван Сірко, разом з полковниками Іваном Богуном, Петром Дорошенком, та іншими, виступає проти підписання Переяславської угоди, і, як більшість запорожців, відмовляється від присяги московському царю Олексію Михайловичу.
- У другій половині 50-х років — Вінницький полковник. Після перемоги гетьмана Івана Виговського над московським військом під Конотопом 1659 року, Сірко на чолі запорожців завдає поразки союзникам гетьманців — кримським татарам під Аккерманом і плюндрує степовий Крим. А вже за кілька місяців він несподівано відмовляється ставити свій підпис, навіть за присутності гетьмана Юрія Хмельницького, під Переяславськими статтями 1659 року.
- Наприкінці 1660 року Сірко остаточно пориває з Ю. Хмельницьким і відправляється на Чартомлицьку Січ.

Кошовий отаман

- У 1660—1680 рр. дванадцять разів його обирали Кошовим отаманом.
- 1664 — Поселився з родиною під Харковом, за дві версти від Мерефи. Обрано на посаду полковника Харківського полку (1664—1665, 1667)
- Як політик часто міняв орієнтацію.
- Виступав проти Івана Виговського, Юрія Хмельницького (якого колись підтримував проти Виговського) й Павла Тетері, яким закидав їх пропольську політику; однак, у цей же період був противником Москви.
- Після Андрусівського договору 1667 зайняв виразно антимосковську (й разом з тим антипольську) позицію.
- Не зважаючи на свою ворожість до турецько-татарського світу, довгий час підтримував гетьмана Петра Дорошенка, з яким потім розійшовся.
- Мав великі зв'язки і впливи на Лівобережній і Слобідській Україні, на якій посідав маєток; якийсь час був полковником (титулярним) ніжинським (від Дорошенка) і харківським.

Кошовий отаман

- 1672 претендував на гетьманську булаву, що посварило його з новим гетьманом Іваном Самойловичем і московським урядом, який заслав його до Тобольську (мабуть, головно за підтримку Дорошенка й зв'язки з Степаном Разіном).
- По поверненні з московської неволі (1673) до кінця життя лишився противником Москви і Самойловича, обстоюючи насамперед автономні інтереси Запоріжжя й в ім'я їх встановлюючи зв'язки то з Польщею, то навіть з Туреччиною і Кримом.
- 1675 року здійснив блискучий похід, заблокувавши вторгнення Туреччини на Чигирин, розбив кримську орду і яничарів Ібрагім-паші, які вдерлися на Україну.

Чигиринські походи

- Запорозькі козаки взяли участь у відсічі другого так званого Чигиринського походу сотисячного турецько-татарського війська, яке взяло в облогу Чигирин, плануючи після завоювання цього міста зробити його плацдармом для загарбання Правобережної, а потім й усієї України. Чигирин захищали 40-тисячна царська армія під командуванням Ромодановського й 20-тисячне козацьке військо на чолі з гетьманом Іваном Самойловичем. У 1677 р. після безуспішної тритижневої облоги турки й татари змушені були ретируватися з України.

Герб І.Сірка

Чигиринські походи

Турецький султан Мехмед IV

- У 1678 р. до Чигирина прийшло 200 тисяч турецьких і татарських військ, їм протистояли 70-тисячна царська армія й 50 тисяч українських козаків. І цей похід виявився безплідним для турецько-татарських військ, хоч вони й зайняли і зруйнували місто. Під час другого Чигиринського походу запорозьке військо мало завдати ударів по тилах турецько-татарських військ.
- Основні сили запорожців, які очолював Іван Сірко, діяли над Лиманом. На військовій раді вирішили знищити великий морський транспорт із продовольством, котрий був відправлений із Константинополя. В Очакові хлібні запаси через мілководдя Дніпра були перевантажені з 15 каторг і 7 кораблів на 130 дрібних суден. Звідти паша рушив до Кизи-Керменя, котрий турецьке командування намагалося використати як продовольчу базу для постачання своїх військ.

Чигиринські походи

■ Запорожці пропустили турецькі кораблі в Дніпро, а потім із тилу вдарили по них. Бій був короткий. Козаки знищили турків, а гребців каторг — полонених — визволили. У листі до Самойловича Іван Сірко писав: «...липня 12 числа проти Краснякова на гирлі Карабельном, ударив на ті всі судна, оволоділи єсми ними одне тільки судно вітрилами й многими гребці ушло». Було взято 500 полонених, а також захоплено 7 гармат, 20 прапорів і все продовольство. Для турецького війська, яке й до того терпіло від нестачі продовольства і фуражу, це була велика втрата.

■ Залишивши частину військ з ясиром та запасами продовольства в Кардишині та відправивши полонених до українського гетьмана, а турецького начальника — в Москву, низове запорозьке військо на чолі з Іваном Сірком пішло «на Буг к турскому мосту и заставе». Запорозькі козаки спалили турецькі мости, знищили варту й захопили багато підвод із різними запасами, що направлялись у Чигирин. Візир змушений був відправити молдавського та волоського господарів з військом для відбудови мостів.

Турецький султан Мехмед IV

Чигиринські походи

Козаки пишуть відповідь
турецькому султану,
І.І.Рєпін, 1880-91 рр.

- У зв'язку з підготовкою до нового наступу султанський уряд ще навесні 1679 р. приступив до спорудження в пониззях Дніпра двох фортець-"городків". Турецький уряд уже давно мав намір збудувати на Дніпрі фортеці, які були б опорними пунктами під час походів на Лівобережну Україну. 25-тисячне військо мало виступити проти Запорозької Січі. Саме з цим турецьким походом історична традиція пов'язує знамениту відповідь запорожців та їхнього кошового отамана Івана Сірка турецькому султану.
- Відомий лист Запорізьких казаків до султана Туреччини Мехмета IV 1676 р. підписано Іваном Сірком, що показано у відомій картині Іллі Рєпіна.

Останні роки життя

- Сірко виходив переможцем з десятків антиосманських походів. Досить сказати, що у боротьбі проти агресії Османської імперії Сірко провів понад 55 успішних походів і жодного не програв!
- Його запорожці наводили страх на все північне побережжя Чорного моря та Крим, не раз брали Очаків, Білгород-Дністровський, Ізмаїл, Кілію, Тягиню (Бендери), Арабат, Перекоп, навіть Ясси; татарські матері лякали дітей іменем Сірка.
- Уже на схилі віку він згадує в листі, до російського царя Олексія Михайловича, що наприкінці двадцятих років йому разом із Богданом Хмельницьким випало бути в морському поході запорозьких козаків проти турецької фортеці Трапезунд

Останні роки ЖИТТЯ

- 1680 року спільно з донцями Сірко востаннє опустив свою переможну булаву в битві з ординцями. Повертаючись з походу, він дізнається про вбивство синів і дружини після чого занедужав і поїхав з Січі за 10 верств на свою пасіку в село Грушівка (нині село Ленінське, Апостолівського району, Дніпропетровської області). У «Літописі» Самійла Величка читаємо: «...того ж літа, 1 серпня, преставився від цього життя в своїй пасіці Грушовці, похворівши певний час, славний кошовий отаман Іван Сірко... поховано його знаменито... з превеликою гарматною й мушкетною стрільбою і з великим жалем всього Низового війська. Бо це був справний і щасливий вождь, який з молодих літ аж до своєї старості ...не тільки значно воював за Крим і попалив в ньому деякі міста, але також погромлював у диких полях... численні татарські чамбули і відбивав полонений християнський ясир».

Останні роки життя

- Похований І.Сірко біля Чортомлицької Січі (тепер село Капулівка, Нікопольського району Дніпропетровської області). 1967 року його перепоховали на іншому краю села, через те, що води Каховського водосховища наблизилися до могили. Точно сказати, що то є тіло Сірка, не можливо. Відомо, що йому відрубали праву руку, так він заповів у своєму заповіті. При розкопках могили було віднайдено обидві цілі руки, тому де його в дійсності поховано нікому не відомо.

- Щороку, 1-2 серпня, на могилі І. Д. Сірко (що за 2 кілометри від с. Капулівка Нікопольського району Дніпропетровської обл.) проводиться вшанування пам'яті Славного Кошового Отамана. Яке збирає тисячі українців з усієї країни та закордону.

Сірко - характерник

- Вважалося, що Сірко лежить у землі без голови: череп деякий час «мандрував» — до Москви в антропологічну лабораторію, до Нікополя, й нарешті опинився у Дніпропетровському історичному музеї. На хресті, що стояв на могилі Сірка, деякий час, був напис: «Хто буде сім років перед Великоднем виносити по три заполи на мою могилу, то буде мати таку силу, як я, і знатиме стільки, скільки я». Саме тут варто звернутися до феномена «характерництва». Майже всі козацькі гетьмани, кошові отамани і знамениті полковники були «характерниками» (серед них — Дмитро Байда-Вишневецький, Іван Підкова, Самійло Кішка, Северин Наливайко, Петро Сагайдачний, Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай і найбільший характерник із них — Іван Сірко). Це козаки, які володіли магією, — могли бачити майбутнє, події, що відбувалися за сотні кілометрів в інших краях, впливали на свідомість людей, неживу природу, лікували смертельні рани (навіть ставили на ноги мертвих!), знаходили скарби, виходили сухими з води («на Дніпрі войлок прокладуть і йдуть»). Відомо, що під час одного з походів Івана Сірка в Крим вітер видув силу-силенну води з Сиваської затоки, завдяки чому козацьке військо перейшло її вброд і увірвалося на півострів у неочікуваному для татар місці — а потім так само повернулося на материк. Офіційна церква звинувачувала «характерників» у чаклунстві.
- Турки і татари прозвали Сірка Урус-Руський.

